

АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ

У статті досліджено проблему гендерної соціалізації дітей дошкільного віку у дошкільних навчальних закладах США. Розкрито особливості зовнішніх чинників статево-рольової соціалізації дітей та встановлено основні чинники успішної реалізації завдань дошкільної освіти США з формування соціальної компетентності особистості.

Ключові слова: гендерна соціалізація, статево-рольова ідентифікація, соціальна компетентність, американський досвід з гендерного виховання дітей дошкільного віку.

В статье изучено проблему гендерной социализации детей дошкольного возраста в дошкольных учебных заведениях США. Раскрыты особенности внешних факторов на ролевое, соответственно полу, социализацию детей, также установлено главные факторы успешной реализации заданий дошкольного образования США по формированию социальной компетентности личности.

Ключевые слова: гендерная социализация, идентификация роли соответственно полу, социальная компетентность, американский опыт гендерного воспитания детей дошкольного возраста.

The problem of preschoolers' gender socialization in the context of American's experience of pre-school education studding is analyzed in the article. The main factors of successful realization of preschool educational tasks on formation of person's social competency are distinguished.

Key words: gender socialization, Children's Socialization to Gender Roles, social competency, American experience of preschoolers' gender upbringing.

Активна зміна парадигми сучасної дошкільної освіти з технократичної на антропологічну, переорієнтація на засади демократизму й гуманізму, посилення гуманістичних тенденцій у сучасній педагогіці визначають завдання розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку, які спрямовані на формування повноцінної особистості з активною життєвою позицією. У руслі цих тенденцій відбувається процес відродження вітчизняної дошкільної педагогіки, оновлення її змісту, нове прочитання, актуалізуються наукові пошуки та вивчення ідей зарубіжної педагогіки, які одержують свій оригінальний розвиток в умовах українських дошкільних установ. Найбільшої популярності та актуальності набувають насамперед тенденції впровадження в освітній процес дошкільних навчальних закладів ідей нейропедагогіки, антропологічної педагогіки, феміністської та гендерної педагогіки. На особливу увагу сучасних теоретиків та практики дошкільної освіти заслуговує гендерна педагогіка, яка враховує волевиявлення двох соціальних статей – жінок і чоловіків – у громадян-

ському суспільстві як рівних у можливостях і правах з урахуванням їх гендерних інтересів і потреб [6].

У численних працях українських і зарубіжних учених більшою чи меншою мірою висвітлено освітню проблематику гендеру, а саме: гендерний підхід в освіті розвинутих країн Європи на різних етапах розвитку (І. Даценко, М. Зубілевич, Л. Ковальчук, В. Кравець, Л. Яворська); формування гендерного підходу та гендерної педагогіки (С. Бухен, М. Горсткемпер, Л. Штильова); базові теоретичні положення гендерної психології (С. Бем, Т. Бендас, Д. Ісаєв, І. Кльочина, І. Кон); соціальної та гендерної ідентичності (Ю. Альошина, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Москаленко, Л. Орбан-Лембрик, Е. Соколова, В. Циба). Деякі аспекти гендерної соціалізації дітей досліджували Т.В. Говорун, І. Зверева, С. Кириленко, Д. Колесов, Л. Лохвицька, І. Рогальська та інші.

Проте, питання реалізації гендерної соціалізації дітей дошкільного віку не знайшло свого належного науково-теоретичного обґрунтування, відповідного методичного забезпечення

у вітчизняній науці. Це зумовлено недостатньою обґрунтованістю самих концептуальних завдань здійснення гендерної соціалізації дітей дошкільного віку, недостатністю вивчення передового педагогічного досвіду розвинутих країн світу.

З огляду на зазначене, метою статті є висвітлення результатів аналізу українського та американського досвіду щодо реалізації завдань гендерної соціалізації дітей дошкільного віку в освітньому процесі вітчизняних дошкільних закладів.

З окресленої мети статті завданнями даного дослідження є вивчення американської теорії та практики гендерної соціалізації дітей дошкільного віку.

Гендерна соціалізація (розвиток) – це процес інтеріоризації дитиною соціокультурних нормативів поведінки стосовно певної статі. Результати наукових досліджень Т. Говорун, Д. Колесова, С. Кириленко, О. Кікінеджи та ін. свідчать про те, що особливості психосексуального становлення людини в дитячому віці є вирішальними для формування особистості. Через освоєння стереотипів статево-рольової поведінки відбувається соціалізація статевої свідомості та самосвідомості особистості, тобто гендерна соціалізація в період дошкільного дитинства полягає в оволодінні хлопчиком чи дівчинкою нормами статево-рольової поведінки і культурою міжстатевої взаємодії. Як наголошує Т. Говорун; «це процес систематичного, свідомого, спрямованого впливу на психічний і фізичний розвиток дітей (хлопчика і дівчинки) з метою оптимізації їх особистісного розвитку і діяльності в усіх, пов'язаних із взаєминами статей, сферах життя», а «не окрема сфера виховного впливу на особистість, як, наприклад, фізичне, моральне чи естетичне. Воно входить в них органічною складовою частиною, пронизує весь процес творення особистості в цілому» [2, С. 16–19]. Реалізуючи завдання гендерної соціалізації на етапі дошкільного дитинства, дорослі мають враховувати, що діти накопичують власний стихійний досвід щодо своєї статевої належності [5]. В цьому контексті набуває актуальності здійснення гендерної освіти та виховання в умовах дошкільного навчального закладу. За визначенням В. Кравця «гендерна освіта – це процес (просвіта) і результат засвоєння

знань про стандарти психосексуальної культури, про систему гендеру того суспільства, в якому живе індивід». На думку вченого, гендерна освіта містить у собі: систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду й поширення гендерних знань і гендерної культури), гендерну самоосвіту [4, с. 8]. Зокрема Л. Смоляр наголошує на тому, що гендерна освіта передбачає вивчення сукупності відносин жінок і чоловіків у суспільстві. На думку дослідниці, інтеграція гендерних підходів в освіті вимагає: а) введення спеціальних предметів і спецкурсів з гендерної проблематики; б) експертизи наявних програм та підручників; в) розроблення відповідних навчальних програм, методичних посібників, підручників для різних типів навчальних закладів. За визначеннями вітчизняних дослідників «гендерне виховання» «...передбачає формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі, рівноправні соціальні відносини» [4] та «...формування в дітей егалітарних цінностей, поваги до особистості, незалежно від статі, розвитку індивідуальних якостей і здібностей задля їх самореалізації, оволодіння навичками толерантної поведінки та з метою побудови громадянського суспільства» [1, с. 35].

Введення зазначених понять у дошкільну педагогіку та наукову термінологію обумовлена, насамперед необхідністю формування у педагогічних колективів професійної компетентності щодо гендерної соціалізації дітей дошкільного віку, оволодіння методикою здійснення гендерної соціалізації у вихованні, навчанні та розвитку дітей.

Варто зазначити, що останнім часом систематичному аналізу підлягають питання вивчення гендерного підходу та соціалізації в освіті розвинутих країн Європи та США на різних етапах розвитку. Зокрема цій проблематиці присвячені дослідження вітчизняних науковців: І. Даценко, М. Зубілевич, Л. Ковальчук, В. Кравець, Л. Яворська. Проте, слід відмітити, що українські науковці досить пізно почали враховувати гендерну концепцію в освітньому процесі (90-ті рр. ХХ ст.). Натомість американські дослідники (С. Девіса, А. Дікмана, С. Ігер, Д. Фішер-Томсон, А. Келлі, П. Лідді, С. Мюнан, С. Мартін, Д. Перрі, І. Чарч, з огля-

ду на специфічні соціокультурні чинники у цей період вже мали досвід у цій галузі, заклавши теоретико-методологічні передумови для виникнення й інституалізації нового напрямку наукових досліджень – гендерної педагогіки як теорії формування егалітарних відносин між представниками різних статей.

На особливу увагу вітчизняних теоретиків та практиків дошкільної освіти заслуговують праці американських вчених, в яких висвітлюються умови та чинники, які впливають на статево-рольову соціалізацію дошкільників. Варто наголосити, що праць з порівняльної педагогіки, зокрема, врахування педагогічного досвіду розвинутих країн світу з проблем статево-рольової соціалізації дітей дошкільного віку у вітчизняній педагогічній науці практично відсутні, що обмежує можливості запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн в освітній процес сучасних дошкільних закладів.

Аналіз праць американських дослідників засвідчує актуальність питання провідних чинників гендерної соціалізації дітей дошкільного віку в умовах не тільки дошкільного закладу і сім'ї, але й поза їх межами. Американські педагоги (І. Адамс, Л. Брід, К. Брукс, Л. Гоман, Ф. Джонсон, С. Мартін, С. Міллер, Л. Сміт, Б. Фагот, І. Чарч, та ін.) одноголосно підкреслюють важливість врахування кожних із зовнішніх чинників, які впливають на статево-рольову соціалізацію. Так, на думку вітчизняного дослідника Д. Колесова дитина переймає стиль поведінки насамперед від батьків: «...спостереження за стосунками між батьком і матір'ю, які відіграють важливу роль у самостійному дорослому житті людини, у тому числі й у сфері гендерних відносин» [3, с.37]. Проте, дослідження здійснені американкою Сарою Чарстшала (Sarah A. Chartschlaa) доводять, що роль сім'ї в гендерній соціалізації дітей у відсотковому відношенні практично однакова з такими чинниками, як соціум, освіта та ЗМІ [9]. З огляду на це не можна стверджувати, що лише сім'я буде тим чинником, який є основним і який впливатиме на тип поведінки людини в майбутньому. В цьому контексті слушним є зауваження української дослідниці Н. Городнової щодо того, що з педагогічної точки зору гендерна соціалізація носить багатосторонній характер і визначається як активне засвоєння особистістю стандартів психосексу-

альної культури в міру входження в соціальні відносини [3., С. 103].

Повідними чинниками гендерної соціалізації за дослідженнями американських науковців є також ЗМІ, освіта, суспільні норми та правила поведінки, соціум. Так, на думку Ф. Джонсона, реклама та телебачення формують свої стереотипи поведінки чоловіка та жінки (реклами косметики спрямована на жіночу аудиторію, реклами потужних авто на чоловіків, малолітражних більше на жінок, різних засобів гігієни може охоплювати як чоловічу так і жіночу аудиторію тощо) [8]. Інше дослідження, здійснене Л. Смітом засвідчує, що реклами, які спрямовані на одну аудиторію (тільки жінок чи тільки чоловіків) на підсвідомому рівні формують у глядача певний стереотип, певну статево роль. В рекламах подаються традиційні стереотипи поведінки [11], що не можна сказати про різні телепередачі. Так, дослідження М. Еласмара підтвердило гіпотезу про те, що на американському телебаченні жінки виступають ведучими переважно розважальних, розвиваючих телепередач, а чоловіки – кримінальних, аналітичних, політичних. Результатом є формування у дітей стереотипу за яким жінки сприймаються не такими серйозними, як чоловіки, роль жінки – хвилювати оточення, приваблювати чоловіків, тоді як роль чоловіка – забезпечувати, керувати, бути сильним [7]. Всі ці стереотипи дитина засвоює не тільки через телебачення, але й через журнали, газети, комікси, Інтернет тощо.

В освітній сфері за дослідженнями американських науковців теж формуються стереотипи поведінки відповідно до статі. Яскравим прикладом є розподіл обов'язків дітей для хлопчиків та дівчаток, види діяльності за гендерною ознакою, література для хлопчиків та дівчаток тощо [9]. Навіть під час занять з фізичного виховання враховуються гендерні ознаки дітей, матеріали, які використовуються під час занять педагоги теж обирають за гендерною диференціацією, таким чином формуючи у дітей цілісне уявлення про поведінку та роль відповідно до статі та забезпечуючи адекватну, поетапну їх соціалізацію [10, Р. 14–15].

Таким чином, реалізуючи завдання гендерної соціалізації дітей дошкільного віку вітчизняним науковцям та практикам слід звернути особливу увагу на засвоєння дошкільниками

знань про соціальні особливості буття статей, враховувати комплекс усіх чинників такої соціалізації, ознайомлюватися з доробком зарубіжних вчених, що буде ефективною умовою формування уявлення дітьми того, що незважаючи на різницю у статті, вони мають рівну суспільну цінність: рівні права та обов'язки, рівну відповідальність у сім'ї, суспільстві, одне перед одним тощо. В процесі здійснення гендерної соціалізації необхідно вчити дітей опановувати різні соціальні ролі, які не залежні від статті.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у дослідженні особливостей гендерної соціалізації дітей дошкільного віку в контексті курікулуму дошкільної освіти США.

Література

1. Вихор С.Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / С.Т. Вихор. – Тернопіль, 2005. – 268 с.
2. Говорун Т.В. Батькам про статеve виховання дітей / Т.В.Говорун, О.М.Шарган. – К.: Рад. школа, 1990. – 160 с.
3. Городнова Н. Гендерна соціалізація дітей в умовах сім'ї / Н. Городнова // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПНУ. – Т. XIII. – Ч. 3. – С. 102 – 108.
4. Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості : монографія / В.П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 476 с.
5. Лохвицька Л.В. Дошкільникам про основні здоров'я: навчально-методичний посіб. / Л.В.Лохвицька, Т.К.Андрющенко. – 2-ге вид., оновл. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 192 с.
6. Смоляр Л.О. Становлення гендерної освіти в Україні / О.А. Луценко // Основи теорії гендеру : навч. посіб. – К. : К.І.С., 2004. – С. 504–519.
7. Elasmар M. The portrayal of women in U.S. prime time television / M. Elasmар // Journal of Broadcasting & Electronic Media. –1999. – 43. – № 1. – P. 20-35.
8. Johnson F. L. Gendered voices in children's television advertising / F. L. Johnson // Critical Studies in Media Communication. – 2002. – 19. – № 4. – P. 461–481.
9. Miller S., Church E. I'm a boy & you're a girl! / S. Miller, E. Church // Early Childhood Today, 2002. – 17. – № 20. – P. 29–31.
10. Sarah A. Chartschlaа External Influences of Children's Socialization to Gender Roles: A Senior Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for graduation in the Honors Program Liberty University / Sarah A. Chartschlaа. – Running Head: GENDER ROLES. – 2004. – 33 p.
11. Smith L. J. A content analysis of gender differences in children's advertising / L. J. Smith // Journal of Broadcasting & Electronic Media. – 1994. – № 38. – P. 323–337.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2011 р.